

UMĚLECKÁ KRITIKA VĚC VEŘEJNÁ?

22.9.2017 od 9:30–16:00

Centrum současného umění DOX, Poupětova 1, Praha 7

Podklad pro účastníky diskuzních stolů

Vážení přátelé, účastníci připravovaných diskuzních stolů o situaci umělecké kritiky,

v procesu příprav našeho symposia jsme promýšleli jednotlivá dílčí témata a možné scénáře, jimiž by se diskuze na komplexní a složité téma, jakým je role a perspektivy umělecké kritiky dnes, mohly ubírat. Abychom se dostali dál než ke konstatování, která už mnohokrát zazněla, a vyhnuli se neproduktivnímu zacyklení, nabízíme postoj, který by mohl naši diskuzi konstruktivně posílit.

„... dnešní doba kritikům opět přeje, co se týče příležitosti i potřeby jejich hlasu. Naprostá většina a škála uměleckých činností, kterými jsme zásobováni v kultuře..., je tak obrovská a matoucí, že přítomnost kritika v tom může pomoci učinit kvalitativní rozdíl. Je opravdu čas se postavit za to, co je dobré, a proti tomu, co je povrchní. A opravdu je možné najít jak příklady dokonalosti, tak i hlouposti. Jinými slovy, nyní je dobré být kritikem – pokusit se ukázat lidem, na čem skutečně záleží a co je podstatné.“

A rovněž bychom se rádi v diskuzi zaměřili především na to, jakým způsobem lze uměleckou kritiku podpořit – jaké typy projektů by měly být podporovány z různých zdrojů (včetně „norských fondů“ – 4. okruh otázek – viz příloha).

V příloze naleznete pracovní materiál, v němž jsme okruhům relevantních otázek týkajících se umělecké kritiky přiřadili možné odpovědi. V živé diskuzi se samozřejmě lze těmito otázkami znovu zabývat a přinést další, originální, alternativní odpovědi. Chtěli jsme tímto podkladem pomoci vyznačit práh, za nímž byste jako odborníci mohli s uvažováním o kritice umění začít, a obohatit tak odborný diskurz o nový pohled.

Institut
umění
Divadelní
ústav

Institute
Theatre
Arts and

UMĚLECKÁ KRITIKA VĚC VEŘEJNÁ?

22.9.2017 od 9:30–16:00

Centrum současného umění DOX, Poupětova 1, Praha 7

Příloha

Okruhy otázek a série logických, tradičních i provokativních odpovědí, které již v minulosti zazněly na akcích či byly publikovány v člancích a studiih na dané téma u nás i v zahraničí¹

1. Potřebují umělci, publikum a veřejnost kritiku?

Jaké je současné postavení, společenská hodnota a role umělecké kritiky? Jaký je její přínos a dopad? Co od ní očekávají umělci, umělecké organizace, zasvěcenější publikum a co široká veřejnost? Komu má vlastně kritika sloužit a proč? Je to propagace pro umělce? Je to součást reklamy a marketingové strategie? Je umělecký kritik ohroženým druhem? Má dostatečné vzdělání a potřebuje ho vůbec?

Má a může být kritik „nezávislým“, nebo má sloužit nějakým vyšším, estetickým, či dokonce eticko-politickým zájmům? Má kritika nějakou odpovědnost za důsledky svých soudů? Může být umělecká kritika objektivní? A je-li jen subjektivním hodnocením jednoho byt' teoreticky vzdělaného jedince, jak dalece může být takové hodnocení bráno vážně? Je možné vnímat současnou situaci umělecké kritiky nejen jako krizi, ale i jako šanci?

Odpovědi:

- Panuje všeobecné zborcení hodnotových kritérií. Kritika ztratila společenskou prestiž.
- Umělecká kritika je podřízena trhu.
- Média neposkytují kritice dostatečný prostor (čtenáře, posluchače, diváky nezajímá).
- Úkolem kritiky je vymezit hranice mezi uměním a zábavou/komercí.
- Současný stav umělecké kritiky je odrazem současného stavu umění a mění se globalizované a digitalizované společnosti.
- Stírá se rozdíl mezi recenzí a propagačním článkem.
- Umělci chtějí od kritiky PR, tedy reklamu. Aby si ji mohli přiložit k životopisu, musí být lichotivá.
- Kritika slouží reklamě, přispívá k PR umělcům a pořadatelům. Má vliv i na ekonomickou stránku akcí ovlivněním zřizovatele či sponzorů.
- Je nedostatek kvalifikovaných autorů, již neexistují silné kritické osobnosti. Kritici jsou nedostatečně finančně ohodnoceni. Jen obtížně získávají přehled o úrovni daného oboru v zahraničí – nejsou prostředky na jejich cesty a studijní pobyty; spolupráce se zahraniční kritikou je minimální.

¹ Použitou a doporučenou literaturu naleznete na konci přílohy.

- Kritik nemá radit umělcům, jak mají tvořit.

„Zatímco dříve byla úloha kritika spatřována v narušování či aplikování dominantních představ o úloze umění, v dnešní době je kritik považován za prostředníka mezi komplexními uměleckými díly a zmatenou veřejností. Kritika v tištěných médiích se pod tlakem nových médií a snižujících se zisků uchyluje k útržkovitým reportážím a rozhovorům s »hvězdnými« umělci či udržuje představu kritika jakožto oprávněného hodnotitele a interpreta umění.“

„Následkem komercializace institucí veřejnému prostoru začínají dominovat soukromé zájmy a idea transparentního prostoru pro rozvoj racionálních debat je nahrazena prostorem pro demonstraci osobní prestiže a osobních preferencí. S tím je spojený rozvoj konzumní kultury založený na komodifikaci zkušenosti a převládající kvality »podívané« – umělecká kritika se pohybuje mezi rezistencí vůči konstrukci veřejnosti jakožto konzumentů umění (a spektaklu) a afirmací tohoto stavu.“

Vedení umělecké organizace očekává, že kritika přitáhne publikum. Musí to být ale jen hodnocení kladné? Co když dobře pěstovaná špatná pověst přivábí senzacechtivé publikum víc? Ale to je přece bulvár! No a co, hlavně, že to rezonuje ve společnosti, že se o nás mluví! A co takhle si kritika zaplatit, aby psal, že jsme skvělí? No jo, ale co etika a profesionální pověst kritika?

2. Jaká jsou specifika jednotlivých druhů médií?

Jaká je role masových médií a odborných uměleckých časopisů? Co patří do masových a co do odborných médií? Je nutné přihlížet k potřebám různých skupin čtenářů?

Odpovědi:

- Do masových médií patří PR a informační články a do odborných časopisů analytické kritické texty.
- V denním tisku by měla být kritika zprostředkováním umění běžnému čtenáři způsobem, který vzbudí zájem nezainteresovaných a neurazí informované. Současné umění se stává stále komplexnějším, a proto je nutné ho objasňovat. Kritik by neměl prezentovat umění jako elitní záležitost a měl by se vyvarovat žargonu. Kritika by měla představit a zhodnotit dílo v širším kontextu. V praxi je zhodnocení ošemetné, představení historického kontextu v daném rozsahu nemožné a snad jedině bodře formulované důvody toho, proč stojí dílo za zhlédnutí, je možné obsáhnout.
 - o Není-li kritika čtivá a lehce pochopitelná, není proč ji zveřejňovat.
 - o Kritik je nejsilnějším hlasem z publika, a proto by měl upřímně zprostředkovat to, co vidí, a proč to tak vidí.
 - o Koncepce kulturních rubrik je nahodilá – obory jsou zastoupeny nevyváženě.
 - o Existuje rozdíl mezi centrálními a regionálními vydáními (převažuje subjektivní impresie bez argumentace, nízká stylistická úroveň, chybí jasná hodnotící kritéria a kritický soud je zaměňován za propagaci či referenci; rozsah kritik je limitován – což vede k vytváření schémat).
 - o Deníková kritika často nesplňuje ani základní dokumentační funkci, plní pouze funkci informativní a marketingovou, přestává fungovat jako historický pramen.
- V názorovém týdeníku by kritika měla být osobitá, odvážná a zábavná. Měla by obsahovat přímou a informovanou zkušenost běžného diváka, jež není zprostředkována akademiky, teoretiky a kurátory.
- Odborné časopisy by měly vyvolávat společenskou debatu, udržovat hodnotová kritéria (rozlišování umění od zábavy), rozšiřovat vliv kultury na občanské a politické dění, přinášet inspirativní a kreativní způsoby myšlení a udržovat kvalitu českého jazyka. Napomáhají propagaci v zahraničí, podporují mezikulturní dialog, vnášejí náročná

Institut
umění
Divadelní
ústav

Institute
Theatre
Arts and

měřítka do domácího prostředí. Měly by hledat nové cílové skupiny a stimulovat kulturní život. Měly by umožňovat komunikaci odborníků a umělců s veřejností, měly by napomáhat vzdělanostní decentralizaci a podporovat rozmanitost společnosti. Jsou službou umělcům (jimž vracejí post veřejně vlivné osoby), školám, občanům – pěstují ostražitost vůči manipulaci. Reflektují a ovlivňují společenskou atmosféru dřív, než se projeví v konkrétních politických událostech. Pestrost a kvalita odborných periodik je znakem kvality demokracie.

- Časopisy představují svobodný prostor nedoformovaný komerčními vlivy.
- Odborná periodika trpí nedostatkem finančních prostředků – prostředky z grantů jsou nízké a nejisté.
- I v odborných časopisech v současné době převládá publicistický přístup, chybí analýzy, převládá nahodilost, existuje disproporce kritické reflexe mezi centrem a regiony, zavedenými institucemi a nezávislými produkcemi. Je nedostatek odborných textů ze zahraničí.

3. Jak kritiku ovlivňují nové technologie?

Jaké způsoby využití nabízejí sociální sítě k publikování kritiky online? Jakým způsobem ovlivňují kritiku a naše vnímání umění tzv. weby 2.0, kde obsah spolu/vytvářejí uživatelé sami, sociální sítě a další platformy – a jak se naopak mění díky odlišné prezentaci, např. na Instagramu, umění samo? Jaký typ kritiky tvoří uživatelské recenze na internetu, jež stály za zrodem Amazonu a dnes tvoří náplň stránek, jako je např. Imdb (ČSFD), Goodreads (ČBDB) či v případě výstav v USA Yelp?

Odpovědi:

- Rozvoj nových technologií a především internetu umožnil nové způsoby přenosu a přístupu k informacím a s tím i nové možnosti produkce kritik, kdy se potenciálně každý s přístupem k internetu může stát kritikem prostřednictvím blogu, tweetů či diskuzních fór.
- Pojem jednotné veřejnosti je nahrazen množstvím různých společenství, jež jsou konstituovány různým způsobem: ať již zeměpisně, na základě národního či městského území či na základě náležitosti k určité komunitě zájmu – kritika tedy nemůže předpokládat jednotný pojem veřejnosti a naopak musí pracovat s vědomím současné diverzity.
- Čtyři nejběžnější způsoby psaní o umění na internetu: blogy, fóra, komunity (strukturovaná podobně jako fóra, ale se systémem volby dle užitečnosti) a sociální sítě. Materiál publikovaný na sociálních sítích umožňuje dynamickou obměnu publikovaného, diskuzi a adresování širokého spektra uživatelů.
 - Problémem je archivace obsahu, a tím i historické studium.
 - Problémem je, kdo těží z této dobrovolné práce a kým je obsah a přístup k příspěvkům korigovaný.
 - Velké sociální sítě nejsou zpravodajskými portály, ale stávají se generátory, upřednostňují příspěvky na základě potenciálního příjmu či vlivu, zatímco nezávislé zdroje je čím dál obtížnější dohledat, neboť internet funguje na základě predikce odvozené od historie hledání. Je proto nepravděpodobné, že by nové formy kritiky „zdola“ zásadně proměnily stávající formy publikování umělecké kritiky.
- Na rozdíl od profesionálních kritiků nejsou recenzenti na internetu obvykle příomou součástí světa umění, nedisponují odborným slovníkem a rozsáhlými faktickými znalostmi. Uživatelské recenze jsou veskrze psané ze subjektivního pohledu a obsahují osobní zkušenosti, nezátížené požadavkem odbornosti. Obsah proto často kopíruje slovník PR či reklamy, zaměřuje se na popis a představuje silné hodnotící soudy – na rozdíl od běžných recenzí či doporučení v tisku uživatelé častěji publikují negativní komentáře a zkušenosti.
- Na rozdíl od textů psaných kritikou jsou uživatelské recenze méně selektivní a mají potenciál zprostředkovat širší pole událostí, bez nutnosti zachovávat status quo či upřednostňovat události známých umělců. Na jednu stranu tak uživatelské recenze propagují psaní založené na společné spíše než profesně podmíněné zkušenosti (kritik není odborníkem interpretujícím dílo publiku, ale součástí onoho publika), čímž jsou podstatným zdrojem vhledu a inspirace pro odborné kritiky. Na druhou stranu se často jedná o nedbalý styl psaní, kterému chybí dohled editora – co se týče kvality, přesnosti faktů či plagiátorství. Tento typ neautorizované práce je nejen nehonorovaný, ale rovněž neregulovaný v rámci nakládání s intelektuálním vlastnictvím autora.

- Slovní recenze jsou nahrazovány cirkulací vizuálního materiálu.
- Je sporná finanční udržitelnost internetového publikování.
- Kritika na internetu reaguje na silnou poptávku po doporučeních na trávení volného času.

4. Lze strategicky podporovat uměleckou kritiku?

Jak je v současné době podporována umělecká kritika v ČR/zahraníčí? Má veřejnost právo na uměleckou reflexi? Jsou média (i soukromá) vnímána jako veřejný prostor, který reflektuje umění? Kdo by měl prosazovat zájmy umělecké kritiky? Jaké typy projektů jsou vhodné k podpoře? Jak využít podporu z programu EHP a „norských fondů“ v budoucím období (od roku 2018/2019)?

Odpovědi:

- Média představují veřejný prostor, je jejich povinností reflektovat umění.
- Odborné časopisy – v ČR neprobíhá debata o otázkách podpory odborných časopisů ze strany Ministerstva kultury ČR. Granty MK ČR neumožňují inovaci časopisů (malé částky pro mnoho subjektů). Granty se udělují pouze na rok, při rozhodování nejsou uplatňována hodnotící kritéria odpovídající současnosti: mezikulturní dialog, mezioborovost, rozšiřování pole působnosti, dopad časopisu, originalita, inovativnost.
- Představitelé odborných časopisů nedokázali vytvořit zastřešující organizaci, jež by jim umožňovala společně prosazovat zlepšení situace.
- Představitelé kritiků nemají společnou zastřešující organizaci. Existují pouze asociace kritiků filmových, výtvarných a divadelních. Tyto asociace nemají dostatečnou členskou základnu a nemají dostatečnou kapacitu k prosazování zájmů.
- Opatření, která existují v zahraničí: odkup časopisů ministerstvem kultury a jejich distribuce do knihoven a škol, vydavatelé podporují vydávání odborných časopisů.
- Krajské úřady by mohly podporovat vydávání regionálních odborných časopisů.
- Umělci by se měli stát součástí kritiky. Měli by se více zapojovat do reflektování vlastní tvorby v širším kontextu.
- Kritici by mohli být zapojeni do výuky na školách a projektů v rámci uměleckých a kulturních organizací (stejně tak i umělci).
- Podpora kritiky je nedílnou součástí podpory umění. Nelze podporovat jedno ani druhé bez systémové provázanosti.
- Při udělování „klasických“ uměleckých/kulturních grantů by se mělo přihlížet i k aktivitám zaměřeným na uměleckou kritiku/reflexi, které by byly jejich součástí.

Použitá a doporučená literatura

ALLEN, Jennifer – HERZOG, Samuel – PONTZEN, Rutger. *Shaping Public Discourse: Daily Art Criticism*. Seminář, BAK, Utrecht, Nizozemí, 9. 11. 2007,

<https://www.bakonline.org/en/Research/Itineraries/Citizens-And-Subjects/Exhibitions/Citizens-And-Subjects-Aernout-Mik/Program/Citizens-And-Subjects-Practices-And-Debates/Lectures/Shaping-Public-Discourse-Daily-Art-Criticism>

BALAŠTÍK, Miroslav. Co s penězi? *Host*, 2017, č. 5, s. 8–9; reakce: Správcová, Božena: Pár nápadů, co s penězi. *H7O*, 2017, <http://www.h7o.cz/par-napadu-co-s-penezi/>

ELKINS, James. *What Happened to Art Criticism?* Chicago: Prickly Paradigm Press, 2003.

Institut
umění
Divadelní
ústav

Institute
Theatre
Arts and

- GAT, Orit. Art Criticism in the Age of Yelp. *Rhizome*, 2013,
<http://rhizome.org/editorial/2013/nov/12/art-criticism-age-yelp/>
- HOFMANNOVÁ, Karla. Konference o kritice přinesla inspiraci i konfrontaci (Divadlo Reduta, Brno). *Hudební rozhledy*, <http://www.hudebnirozhledy.cz/2016/12/03/konference-o-kritice-prinesla-inspiraci-i-konfrontaci/>
- HRICKOVÁ, Mária. Umelecký text a životný svet: Kontexty a výzvy súčasnej literárnej vedy a kritiky. *Litikon*, 2017, č. 1, s. 169–179.
- International Conference Art Criticism 2.0. *Artycok.tv*,
<http://artycok.tv/en/28784/international-conference-art-criticism-2-0>
- Kapitola 5. Kritická reflexe umění. In *Studie současného stavu podpory umění*. Sv. I. Definice, historie, transformace, reflexe, vzdělávání a výchova. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2009, s. 153–174.
- JONES, Jonathan. What is the point of art criticism? *The Guardian*, 24. 4. 2009,
<https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2009/apr/24/art-criticism>
- LOLLOK, Marek. *Kritika v pohybu: Literární kritika a metakritika 90. let 20. století*. Dizertační práce. Brno: Masarykova univerzita, 2017,
https://is.muni.cz/th/134815/ff_d?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dlollok%26start%3D1
- LOLLOK, Marek. *Reflexe současné české prózy v tištěných a internetových periodikách*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2013,
https://is.muni.cz/th/134815/ff_m?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dlollok%26start%3D1
- MIKULOVÁ, Iva. Subjektivní versus objektivní: Konference o kritice (12. října 2016, Brno). *Theatralia*, 2017, č. 1, s. 184–187,
https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/136346/1_Theatralia_20-2017-1_24.pdf?sequence=1
- NEWMAN, Michael. *The Specificity of Criticism and Its Need for Philosophy*. In *The State of Art Criticism* (eds. James ELKINS – Michael NEWMAN). New York: Routledge, 2008, s. 29–60.
- PIORECKÝ, Karel. *Česká literatura a nová média*. Praha: Academia, 2016.
- PIORECKÝ, Karel. Kritika kritérií: Seriálové čtení z českých recenzí a kritik. Díl 1. (S kritérii, nebo bez?), díl 2. (Předvádívá), díl 3. (Etické hodnocení). *Tvar*, 2017 č. 2, 4 a 8, (díl 2.: <http://itvar.cz/kritika-kriterii-serialove-cteni-z-ceskych-recenzi-a-kritik/>).
- RUSCA, Elisa. *Tumbling Down the Rabbit Hole: Considerations About the Use of Social Platforms to Publish Art Criticism Online*. Prezentace, International Conference Art Criticism 2.0, Praha, ČR, 6. 11. 2015.
- SCHREYACH, Michael. *The Recovery of Art Criticism*. In *The State of Art Criticism* (eds. James ELKINS – Michael NEWMAN). New York: Routledge, 2008, s. 3–26.
- Superscript. *Walker*, <https://walkerart.org/magazine/series/superscript>
- Theater Criticism: Changing Landscapes* (ed. Duška RADOSAVLJEVIĆ). London – New York: Bloomsbury Publishing, 2016.
- SZÁNTÓ, András. *The Visual Art Critic: A Survey of Art Critics at General-Interest News Publications in America*. New York: Columbia University, 2002,
<http://www.columbia.edu/cu/najp/publications/researchreports/tvac.pdf>